

Barbara Kurowska

STYMULOWANIE AKTYWNOŚCI TWÓRCZEJ DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

Abstract

The article presents not only theoretical considerations regarding creative activity and prerequisites for its revealing, but also some practical proposals of games to be used in the educational and didactic work with pre-schoolers. This is to say, creative games to stimulate the development of perceptive and cognitive processes as well as the sphere of emotions, motivation and action.

Key words: stimulation, creative activity, pre-schooler

Słowa kluczowe: stymulowanie, aktywność twórcza, postawa twórcza, dziecko w wieku przedszkolnym

Twórcza aktywność młodego człowieka, będąca działaniem niestereotypowym i prowadzącym do niecodziennych rozwiązań, winna stać się podstawą edukacji, być dostrzeżaną i docenianą przez nauczycieli dzieci w wieku przedszkolnym. Przez aktywność tę rozumie się chętnie podejmowaną działalność, przynoszącą zadowolenie, opartą na własnych pomysłach, świadomą celu, stymulowaną przez zadania zintegrowane z potrzebami jednostki¹. „Aktywność twórcza to wszelka aktywność poznawcza i emocjonalno-motywacyjna prowadząca do subiektywnie bądź obiektywnie nowych i wartościowych wytworów w różnorodnych dziedzinach życia”².

W obecnych czasach coraz wyraźniej rysuje się potrzeba kształtowania u dzieci kreatywności, postawy twórczej, otwartości myślenia i rozwiązywania problemów w sposób nieszablonowy. Taki sposób działania jest naturalny dla dzieci w wieku przedszkolnym, ważne by nauczyciel potrafił go rozwijać i utrzymywać, by na dalszych etapach edukacji uczeń przejawiał inwencję, odczuwał potrzebę samodzielnego i twórczego

¹ D. Krzywoń, *Kraina Kreatywności. Sposoby przeciwdziałania rutynie w pracy z dziećmi poprzez ekspresję twórczą i artystyczną*, Oficyna Wydawnicza Humanitas, Sosnowiec 2008, s. 29.

² A. Dąbek, *Psychologiczne podstawy twórczej aktywności dziecka*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Zielona Góra 1988, s. 9.

działania. Jednym z nadrzędnych celów działalności pedagogicznej staje się przygotowanie dzieci do twórczego stylu życia. Wyraża się on m.in.: wzbogacaniem siebie i świata poprzez poszukiwanie nowych myśli, działań, idei; przełamywaniem rutyny i bariery schematów; stałym i systematycznym pogłębianiem wiedzy; kształtowaniem osobowego stosunku do drugiego człowieka; dążeniem do samorealizacji; zdolnością do wyciągania konstruktywnych wniosków z popełnianych błędów³.

Zgodnie z podejściem podmiotowo-humanistycznym, dziecko w sposób naturalny jest twórcą, jego aktywność należy do sfery rozwoju i jest całkowicie zwrócona w kierunku budowania siebie⁴. „Twórczość dziecka, to wytwory, odkrycia i nowe zachowania, cenne i pożyteczne przede wszystkim dla niego samego”⁵. Psychologowie rozwojowi i psychologowie twórczości zwracają uwagę na kilka istotnych argumentów przemawiających za prawdziwością tezy, iż dzieci z natury są twórcze. Przejawiają one wiele nietypowych zachowań, które pozwalają trafnie rozwiązywać problemy. Ich twórcza ekspresja często ma bardzo oryginalny charakter i określone znaczenie dla nich samych. Wytwory dziecięce (plastyczne, muzyczne, słowne) na ogół nie noszą znamion wielkości, stanowią jednak istotną przesłankę rozwoju w ogóle. Twórczość sprawia dzieciom osobistą przyjemność i satysfakcję, jest źródłem zadowolenia. Towarzyszy zabawie, wzbogaca ją, wnosi do działań grupy coś nowego i oryginalnego⁶.

Wiek przedszkolny, będący okresem intensywnego rozwoju wyobraźni dziecięcej i zabaw twórczych, jest doskonałym momentem do podjęcia działań pobudzających dyspozycje twórcze. W trzecim roku życia dają o sobie znać przejawy niezależności dziecka. Jest to okres dynamicznego rozwoju poznawczego i rozwoju języka, pojawiają się pierwsze oznaki uzdolnień kierunkowych. Zdolności twórcze ujawniają się w zabawach i fantazjach dziecka. Między drugim a czwartym rokiem życia twórczość określana jest jako ekspresja woli. Podejmując wówczas pracę z dziećmi należy proponować im zabawy umożliwiające: wcielanie się w role, aranżowanie sytuacji „na niby”, niekonwencjonalne posługiwanie się różnymi przedmiotami, przekazywanie emocji gestami, słowem, mimiką, rozwiązywanie zadań otwartych. Między piątym a siódmym rokiem życia dziecko zdobywa kompetencje „wiem” i „umiem”, przejawia inicjatywę w poszukiwaniu własnych rozwiązań. W tym okresie, dla jego twórczości, najważniejszy jest rozwój wyobraźni. Pomysłowość i kreatywność są szczególnie widoczne około piątego roku życia w ekspresji werbalnej, plastycznej, muzycznej i ruchowej⁷. Aktywność twórcza dzieci w wieku przedszkolnym wyraża się między innymi: łatwością i szybkością uczenia się, bogatą wyobraźnią, myśleniem animistycznym, zdolnością do personifikacji, humorem dziecięcym, wrażliwością podczas przeżywania zdarzeń, bajek, częstym zadawaniem pytań, na które odpowiedzi budują dziecięcą wiedzę o świecie. Przejawami potencjału twórczego są również: wielość pomysłów, zmienianie znaczeń przedmiotów, wykracanie w mowie i działaniu poza realizm i otaczającą rzeczywistość⁸.

³ Tamże, s. 10.

⁴ R. Gloton, C. Clero, *Twórcza aktywność dziecka*, WSiP, Warszawa 1986, s. 56–57.

⁵ D. Krzywoń, *Kraina Kreatywności...*, s. 29.

⁶ K.J. Szmidt, *Pedagogika twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007, s. 175.

⁷ A. Bojakowska, W. Mantyk, *Twórczość*, [w:] *Jestem twórczy*, red. A. Krawczyk, Fundacja Rozwoju Dzieci im. Jana Amosa Komeńskiego, Warszawa 2005, s. 13–14.

⁸ E. Płóciennik, *Stymulowanie zdolności twórczych dziecka. Weryfikacja techniki obrazków dynamicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 40–41.

Postawa twórcza jest powszechna wśród dzieci, niestety w miarę rozwoju może zostać zahamowana poprzez niewłaściwe oddziaływania rodziny i szkoły, które nie podejmują zbyt wielu wysiłków w celu jej stymulowania. Maria Przetacznik-Gierowska sądzi, iż

...własna aktywność dziecka, począwszy od najwcześniejszych okresów życia, ma w znacznej mierze charakter twórczy i to nie tylko u dzieci wyjątkowych, szczególnie pod jakimś względem utalentowanych, lecz po prostu u większości całkiem normalnych dzieci, jeśli tylko rozwijają się w środowisku, które nie hamuje wyraźnie ich wrodzonej skłonności do aktywnego eksplorowania i przekształcania świata⁹.

By rozwijać a nie hamować aktywność twórczą, istotne byłoby stosowanie się do zasad postępowania nauczyciela z dziećmi, które opracował E.P. Torrance¹⁰. Według autora należy m.in.:

1. Cenić myślenie twórcze, gdyż dzieci szybciej uczą się tego co się u nich ceni.
2. Zachęcać do manipulowania przedmiotami, co jest podstawą innowacyjności.
3. Uwrażliwiać dzieci na bodźce istniejące w otoczeniu, dzięki czemu zdobędą dużą ilość informacji, stanowiących niezbędne tworzywo twórczości.
4. Strzec się przed narzucaniem sztywnych schematów — wolność, swoboda działania, możliwość wyboru, to istotne elementy aktywności twórczej.
5. Wspierać innowacyjne uczenie się przez dzieci, podtrzymując w ten sposób ciekawość dziecięcą i chęć zdobywania wiedzy.
6. Tworzyć i utrzymywać twórczą atmosferę, pełną poczucia bezpieczeństwa, nieskrępowania, leżącą u podstaw elastycznego działania.
7. Stwarzać sytuacje wymagające twórczego działania.
8. Uczyć tolerancji wobec nowych idei i twórczych osobowości, co chroni twórcze jednostki przed uniformizacją ich samych, ich poglądów i zachowań.
9. Zapewniać dzieciom okresy wzmożonej aktywności oraz względnego spokoju — dzięki temu można rozwinąć potencjał każdej osobowości — tej, która potrzebuje samotności i tej, której aktywność wymaga obecności innych.
10. Utrzymywać zwyczaj pełnej realizacji pomysłów.
11. Być nauczycielem o otwartym umyśle, bo tylko wtedy istnieje możliwość rozwijania twórczej aktywności dzieci.

Kształtowanie i rozwijanie postawy twórczej dziecka w wieku przedszkolnym, przy udziale jego aktywności twórczej, możliwe jest tylko w określonych warunkach, w klimacie sprzyjającym prawidłowemu rozwojowi, przy zastosowaniu właściwych zasad, metod i środków edukacyjnych. Ważne jest inspirowanie do działania oraz systematyczne, a nie okazjonalne motywowanie do podejmowania działań twórczych¹¹. Istotne jest proponowanie dzieciom zabaw wyzwalaających twórczą aktywność muzyczno-ruchową, plastyczną, werbalną, rozwijających twórcze myślenie i rozwiązywanie problemów. Wartość tych zabaw wydaje się być niezaprzeczalna, czego potwierdzeniem są chociażby wyniki badań sondażowych, prowadzonych przez D. Krzywoń, wśród nauczycieli i studentów, uczestniczących w szkoleniach doszkalających orga-

⁹ K.J. Szmidt, *Pedagogika twórczości...*, s. 173–174.

¹⁰ E. Dzionek, M. Gmosińska, *Kształtowanie twórczych postaw dzieci pięcioletnich*, Impuls, Kraków 2009, s. 8–9.

¹¹ E. Plóciennik, *Stymulowanie zdolności...*, s. 47.

nizowanych przez Centrum Kształcenia Nauczycieli w Katowicach. Badania miały na celu określenie przydatności zabaw twórczych (muzyczno-ruchowych i plastyczno-technicznych) w codziennej pracy nauczycieli z dziećmi w wieku przedszkolnym i szkolnym. Respondentki w swoich wypowiedziach zwracały m.in. uwagę na znaczenie tych zabaw dla rozwijania pomysłowości, kreatywności, zaangażowania w działanie, pobudzania dziecięcej wyobraźni i aktywności twórczej, wychowania twórczej jednostki¹². Z kolei E. Płóciennik, na podstawie wyników prowadzonych przez siebie badań twierdzi, że „twórczość podlega treningowi poprzez kształtowanie nawyków umysłowych i rozwijanie motywacji, grupowe uczenie się oraz integrację percepcji z interpretacją werbalną i plastyczną”¹³. Wspomniana autorka zwraca uwagę na jeszcze jedną istotną kwestię. Prowadzone przez nią zajęcia eksperymentalne, wykorzystujące technikę obrazków dynamicznych (rozwijających wyobraźnię i myślenie), przyczyniły się do podniesienia gotowości szkolnej dzieci sześciolatków, poprzez rozwój umiejętności ważnych w nauce szkolnej i pomocnych w rozwiązywaniu problemów przy udziale percepcji, analizy i syntezy, porównywania, abstrahowania, wnioskowania, generowania pomysłów, myślenia przyczynowo-skutkowego, wypowiedzania się w formie graficznej i językowej, dokładności wykonywania zadań. Stymulowały do zadawania pytań, udzielania odpowiedzi, doskonaliły umiejętności poznawcze dzieci. Badania potwierdziły również założenia J. Renzulliego mówiące o konieczności rozwijania zdolności twórczych u dzieci, ponieważ ujawnienie i uaktywnienie potencjalnych zdolności jest możliwe tylko dzięki ich pobudzeniu zgodnie z dynamiką rozwoju dzieci na różnych płaszczyznach i w różnych obszarach podejmowanej aktywności¹⁴.

W. Ligęza natomiast zwraca uwagę na znaczenie systematycznej stymulacji zdolności twórczych dla kształtowania tzw. kompetencji kreatywnej, czyli indywidualnej zdolności do twórczej aktywności w sytuacjach społecznych i niespołecznych¹⁵. Prowadzone zajęcia z dziećmi (w wieku od 3 do 12 lat), uczęszczającymi na roczny cykl Kursu Twórczego Rozwoju w Ośrodku Twórczej Edukacji „Kangur” w Krakowie, są według autora potwierdzeniem tej tezy. Pokazują one wzrost osiągniętych przez dzieci zdolności i umiejętności składających się na kompetencję kreatywną. Można wśród nich wymienić: dostrzeganie i rozwiązywanie problemów dywergencyjnych; wprawne posługiwanie się operacjami umysłowymi; wykorzystywanie pozytywnych emocji związanych z procesem twórczym; radzenie sobie z pojawiającymi się emocjami negatywnymi; wytwarzanie w sobie motywacji autonomicznej i korzystanie z niej; zdolność do ekspresji i spontaniczności; autoprezentacji i prezentacji swoich wytworów; stosowanie zasad komunikacji¹⁶. Również J. Uszyńska-Jarmoc, odwołując się do wyników badań własnych, dotyczących twórczości potencjalnej i realizacyjnej dziecka w wieku od 3 do 9 lat, w zakresie mowy i działań plastycznych, proponuje nauczycielom podejmowanie systematycznych działań zmierzających do wspierania spontanicznej twórczej aktywności dziecka w różnorodnych dziedzinach, do rozwijania dziecięcej samoświadomości oraz kompetencji autokreacyjnych, samorealizacyjnych, rozumianych jako zdolność do współtworzenia własnego rozwoju na podstawie świadomości własnego

¹² D. Krzywoń, *Kraina Kreatywności...*, s. 183–184.

¹³ E. Płóciennik, *Stymulowanie zdolności...*, s. 186.

¹⁴ Tamże, s. 185–186.

¹⁵ W. Ligęza, *Model rozwijania kompetencji kreatywnej u dzieci od 3. roku życia*, [w:] *Dydaktyka twórczości. Koncepcje — problemy — rozwiązania*, red. K.J. Szmidt, Impuls, Kraków 2003, s. 291.

¹⁶ Tamże, s. 290–291.

‘Ja’¹⁷. Podobnie E. Płóciennik podkreśla szczególną rolę nauczyciela jako osoby „pomagającej w rozwoju i tworzeniu” poprzez organizowanie takich sytuacji edukacyjnych, które będą wyzwalały aktywność własną dziecka, jego zaangażowanie w rozwiązywanie zadań o charakterze otwartym i półotwartym, uruchamianie zasobów wewnętrznych i zewnętrznych w obszarach mowy i myślenia¹⁸.

K.J. Szmidt¹⁹ formułuje cele lekcji twórczości (uczących rozwiązywania problemów twórczych oraz rozwijających potencjał i aktywność twórczą) w klasach nauczania zintegrowanego. Dotyczą one: rozwoju procesów percepcyjnych i poznawczych, rozwoju emocjonalno-motywacyjnego oraz sfery działania. Wydaje się, iż już w edukacji przedszkolnej można podjąć próby dążenia do realizacji niektórych z nich, starając się w sposób systematyczny i atrakcyjny wyzwalać twórczą dziecięcą aktywność.

Wśród celów dotyczących rozwoju procesów percepcyjnych i poznawczych, autor wymienia:

- stymulowanie wrażliwości wzrokowej, słuchowej i dotykowej;
- rozwijanie spostrzegawczości;
- kształtowanie umiejętności świadomej obserwacji rzeczy, zjawisk, ludzi;
- stymulowanie umiejętności odkrywania, formułowania i rozumienia problemów;
- rozwijanie umiejętności koncentracji uwagi;
- stymulowanie i rozwijanie wyobraźni twórczej;
- kształtowanie operacji umysłowych: analizy, syntezy, uogólniania, kojarzenia, transformowania, przewidywania;
- stymulowanie i rozwijanie zdolności twórczych: płynności, giętkości i oryginalności myślenia;
- stymulowanie aktywności językowej.

W pracy wychowawczo-dydaktycznej z dziećmi w wieku przedszkolnym, stymulowaniu wrażliwości wzrokowej, słuchowej i dotykowej, rozwijaniu spostrzegawczości; kształtowaniu umiejętności obserwacji rzeczy, zjawisk, ludzi mogą służyć m.in. następujące zabawy:

Powiedz o czym myślę — przedstawiamy dzieciom różne przedmioty lub ilustracje ich desygnatów. Wybieramy w myślach jeden z nich i słownie opisujemy, zwracając uwagę na charakterystyczne cechy, odróżniające go od innych. Zadaniem dzieci jest odgadnięcie i nazwanie opisywanego przedmiotu.

Dotknij i określ — w tekturowym pudle ukrywamy różnego rodzaju przedmioty (związane z tematyką prowadzonych zajęć). Chętne dziecko, dotykając wybrany przedmiot (nie widząc go), wymienia jego cechy. Pozostałe dzieci odgadują na podstawie usłyszanych cech nazwę lub przeznaczenie przedmiotu.

Dotknij czegoś — na polecenie nauczyciela dzieci odnajdują w sali przedmioty o wskazanych cechach, dotykają ich i sprawdzają słuszność swego wyboru (np. dotknij czegoś miękkiego, zimnego, twardego, drewnianego).

Wielniane wzorki — każde z dzieci otrzymuje kawałki włóczki. Nauczyciel demonstruje proste wzory (narysowane na kartkach A4), dzieci układają na podłodze takie same.

¹⁷ E. Płóciennik, *Stymulowanie zdolności...*, s. 42.

¹⁸ Tamże, s. 181.

¹⁹ *Dydaktyka twórczości. Koncepcje — problemy — rozwiązania*, red. K.J. Szmidt, Impuls, Kraków 2003, s. 84.

Ułóż tak jak ja — dzieci stoją w parach, każde z nich trzyma w ręku motek wełny. Na sygnał nauczyciela, jedno z nich zaczyna układać na podłodze dowolny wzór. Zadaniem drugiego dziecka jest odtworzenie ze swojej wełny wzoru kolegi²⁰.

Stymulowaniu umiejętności odkrywania, formułowania, rozumienia i rozwiązywania problemów sprzyja stosowanie metody *Sześciu myślących kapeluszy* Edwarda de Bono oraz *Burzy mózgow* opracowanej przez A. Osborna. Pierwsza z nich wykorzystywana jest w procesie twórczego rozwiązywania problemów. Jej autor przypisał sześciu kapeluszm sześć różnych sposobów myślenia.

Zakładając kapelusz:

- biały — uwagę kierujemy na fakty i dostępne informacje,
- żółty — wskazujemy zalety i korzyści danego rozwiązania,
- czerwony — kierujemy się emocjami i intuicją,
- zielony — szukamy nowych, twórczych rozwiązań, pomysłów, możliwości,
- czarny — wskazujemy negatywne aspekty proponowanych rozwiązań problemu,
- niebieski — organizujemy przebieg dyskusji, czuwamy nad jej prawidłowym przebiegiem, dokonujemy podsumowania²¹.

Burza mózgow, zwana też *fabryką*, czy *gieldą* pomysłów, wspiera natomiast kreatywność, daje możliwość zgromadzenia wielu twórczych propozycji rozwiązania postawionego problemu. Przeprowadza się ją zwykle w trzech etapach. Pierwszy to wytworzenie pomysłów, drugi ich analiza i ocena, trzeci — zastosowanie pomysłów i rozwiązań w praktyce²².

Rozwijaniu umiejętności koncentracji uwagi sprzyja wykorzystywanie w pracy z dziećmi np. *analogii personalnej*. Ćwiczenie polega na „wczuwaniu” się w określony problem, identyfikowaniu się z danym zjawiskiem. Nauczyciel włącza muzykę i czyta dzieciom wybrany tekst. Zadaniem uczestników jest, po uważnym go wysłuchaniu, zaprezentowanie np. w formie pracy plastycznej, nastroju, wrażeń, odczuć, towarzyszących im podczas odbioru treści. Pomocny może być również *bricolage obrazkowy*. Dzieci wybierają po jednym obrazku (pocztówce, zdjęciu), spośród zestawu przygotowanego przez nauczyciela. Prowadzący rozpoczyna opowiadanie, wypowiadając pierwsze jego zdanie. Następnie, dzieci kolejno kontynuują je, biorąc pod uwagę wybrany obrazek i wiążąc treść logicznie z wypowiedzią poprzednika.

Stymulowaniu i rozwijaniu wyobraźni twórczej sprzyjają zabawy słowne, plastyczne, jak również te wykorzystujące muzykę i ruch. Spośród tych ostatnich warto wymienić improwizacje ruchowe według idei C. Orffa, czy elementy gimnastyki twórczej R. Labana.

Wyobraźnię twórczą dzieci w wieku przedszkolnym można także rozwijać poprzez ćwiczenia werbalne z wykorzystaniem techniki twórczego myślenia *Co by było gdyby?* Polega ona na kończeniu przez dzieci zdań rozpoczynających się od słów „Co by było gdyby...?” (np. słońce świeciło na zielono?, cały czas było lato?, zabawki w przedszkolu zaczęły mówić? itp.). Inną wersją zabawy jest próba udzielania przez dzieci oryginalnych odpowiedzi na pytania typu: Dlaczego słoń ma duże uszy?, Dlaczego kot ma wąsy?, Dlaczego deszcz jest mokry? Można również zaproponować przedszkolakom

²⁰ A. Sowińska, L. Bzowska, *Zabawa z wełną. Materiały metodyczne*, Wydawnictwo KLANZA, Lublin 2009.

²¹ J. Krzyżewska, *Aktywizujące metody i techniki w edukacji wczesnoszkolnej*, AU OMEGA, Suwałki 1998, s. 85.

²² Tamże, s. 59.

zabawę w wymyślanie nowych nazw dla znanych przedmiotów. Cenne jest także tworzenie przez dzieci opowiadań, bajek, historyjek (pomocna okazuje się tutaj *technika bricolage'u*).

Projektując zajęcia wychowawczo-dydaktyczne, można wykorzystać tzw. *wirujący rysunek*. Dzieci siedzą w kręgu, na dywanie, każde ma przed sobą kartkę papieru i kredkę. Gdy nauczyciel włączy muzykę, zaczynają rysować. Na sygnał prowadzącego, każde z dzieci przekazuje swoją kartkę do kolegi siedzącego z prawej strony. Jego zadaniem jest dorysowanie na niej kolejnego elementu, tworzącego harmonijną całość z elementem otrzymanym. Zabawa trwa do momentu, kiedy kartka wróci do właściciela. Kolejną propozycja polega na stworzeniu, poprzez dorysowanie do przyklejonego na kartce fragmentu figury, ilustracji, gazety, rysunku przedstawiającego coś konkretnego. Ciekawym zadaniem dla dzieci jest układanie z liczmanów bądź zapalek np. zwierząt. Nauczyciel rozdaje każdemu po 10 liczmanów i prosi o ułożenie z nich na kartce, a następnie odrysowanie, jakiegoś zwierzęcia. Kolejno, zadanie to dzieci wykonują mając do dyspozycji 8, 6, 4 i 2 liczmany.

Kształtowaniu operacji umysłowych: analizy, syntezy, uogólniania, kojarzenia, transformowania, przewidywania; stymulowaniu i rozwijaniu zdolności twórczych: płynności, giętkości i oryginalności myślenia służy:

Dokonywanie skojarzeń, czyli stopniowe oddalanie się od idei wyjściowej poprzez wprowadzanie kolejnych ogniw łańcucha asocjacyjnego — wyszukiwanie skojarzeń do ostatnio wypowiedzianego przedmiotu (skojarzenia typu łańcuch — lalka — zabawka — samochód — koła), lub otaczanie wyjściowej idei określoną liczbą asocjacji będących reakcją tylko na tę ideę, a nie na poprzednie skojarzenie²³ (skojarzenia typu gwiazda — parasol — deszcz — mokro — ulewa).

Interesujące dla dzieci mogą być również ćwiczenia rozwijające postawę twórczą, a wśród nich:

Zalety wad — *wady zalet*²⁴ — dzieci siedzą w kręgu na dywanie i próbują wymyśleć co może być największą zaletą i największą wadą jakiegoś przedmiotu codziennego użytku. Następnie, co może być wadą tej zalety i zaletą wady.

Lista atrybutów — dzieci kończą zdanie podane przez nauczyciela, opisując za pomocą przymiotników wymieniony w nim przedmiot, zjawisko (np. niebo jest...; deszcz jest...).

Podobieństwa wymagają od dzieci wyszukania podobieństw między dwoma przedmiotami, mogą być kontynuacją „Listy atrybutów” (np. niebo jest niebieskie jak..., deszcz jest mokry jak...).

Kolejną grupą celów sformułowanych przez K.J. Szmida są cele dotyczące rozwoju emocjonalno-motywacyjnego. Wśród nich autor wymienia m.in.:

- rozwijanie zaciekawienia problemami wymagającymi podejścia twórczego;
- kształtowanie umiejętności wyrażania własnych potrzeb, poglądów i zainteresowań;
- pomoc w pokonywaniu nieśmiałości, obawy przed nieznanym, antytwórczych przekonań — barier hamujących aktywność twórczą;
- kształtowanie umiejętności odkrywania, rozpoznawania i wyrażania emocji i uczuć;

²³ E. Nęcka, *Trening twórczości*, Impuls, Kraków 1998, s. 72.

²⁴ A. Bojakowska, W. Manty, *Twórczość...*, s. 19.

- pomoc w rozumieniu i akceptowaniu własnych i cudzych uczuć;
- kształtowanie pozytywnej samooceny;
- kształtowanie umiejętności współpracy w grupie²⁵.

Dążenie do realizacji pierwszych trzech z przedstawionych wyżej celów wymaga od nauczyciela przede wszystkim prezentowania postawy twórczej, kreatywności, ale też umiejętności tworzenia atmosfery bezpieczeństwa i pełnej akceptacji każdego dziecka. Poszanowania dla jego indywidualności, pomysłów oraz znajomości aktualnego poziomu rozwoju.

Kształtowaniu umiejętności odkrywania, rozpoznawania i wyrażania emocji i uczuć, rozumienia i akceptowania własnych i cudzych uczuć służyć mogą np. następujące zabawy:

Tajemnicze pudełko — dzieci siedzą w kręgu na dywanie. W rytm muzyki przekazują sobie pudełko przygotowane wcześniej przez nauczyciela. Gdy muzyka ucichnie dziecko, które ma pudełko w ręku, otwiera je i losuje jedną spośród kartek w nim schowanych. Kartki przedstawiają twarze wyrażające emocje: radości, smutku, strachu, wstydu, zdziwienia. Zadaniem dziecka jest próba odpowiedzi na pytanie: w jakiej sytuacji towarzyszyła mu wylosowana emocja?

Bricolage obrazkowy — nauczyciel rozkłada na dywanie ilustracje sytuacyjne ukazujące za pomocą komunikatów niewerbalnych emocje i uczucia przeżywane przez bohaterów. Podnosi wybraną ilustrację i zaczyna tworzyć opowiadanie na podstawie jej treści. Następnie chętne dziecko bierze kolejną ilustrację i próbuje kontynuować opowiadanie.

W realizacji tego celu mogą również okazać się pomocne techniki twórczego myślenia — *Lista atrybutów, Podobieństwa, Skojarzenia*.

Do kształtowania pozytywnej samooceny dzieci w wieku przedszkolnym, można wykorzystać np. następujące zabawy:

Jestem, potrafię, mam — dzieci siedzą na dywanie w kręgu. Ich zadaniem jest próba wymienienia pozytywnych cech i umiejętności kolegi siedzącego obok (np. jest dobrym kolegą, potrafi ładnie rysować, ma ciekawe pomysły).

Pajęczynka — dzieci, wraz z nauczycielem, siedzą w kręgu na dywanie. Nauczyciel trzymając kłębek wełny w prawej ręce, nawija nitkę na palec wskazujący lewej ręki. Następnie rzuca kłębek do wybranego dziecka, wymieniając jakąś jego pozytywną cechę. Dziecko, które otrzymało kłębek, nawija nitkę na swój palec i odrzuca go do wybranego kolegi, wymieniając cechę, którą u niego szczególnie ceni²⁶.

Rozwijaniu umiejętności współpracy w grupie niewątpliwie służą *zabawy z chustą*, proponowane przez Polskie Stowarzyszenie Pedagogów i Animatorów KLANZA²⁷. Spośród nich można wymienić:

Bieganie z chustą — dzieci trzymają chustę i biegnąc po obwodzie koła, na przemian podnoszą ją i opuszczają.

Bilard — dzieci trzymają chustę, na której położona jest mała piłka. Ich zadaniem jest manewrowanie chustą w ten sposób, by piłka wpadła do otworu znajdującego się pośrodku tejsze.

²⁵ *Dydaktyka twórczości...*, s. 84–85.

²⁶ J. Krzyżewska, *Aktywizujące metody...*, s. 51.

²⁷ *Zabawy z chustą*, red. A. Wasilak, Wydawnictwo KLANZA, Lublin 2002, s. 11–14.

Kolorową gwiazdę — wszystkie dzieci leżą na chuście z nogami zwróconymi w kierunku jej środka. Starają się wykonywać wspólnie polecenia nauczyciela np. tur-lamy się w prawo, trzymając się za ręce, siadamy itp.

Składanie chusty — zadaniem dzieci jest złożenie chusty w określony kształt (trójkąt, prostokąt) lub w inny wymyślony sposób — np. by widoczny był tylko jeden jej kolor.

Zabawy z chustą animacyjną nie tylko uczą współdziałania, ale także integrują grupę, ćwiczą refleks, zwinność, zręczność, spostrzegawczość, wprowadzają odprężenie i relaks. Jednak co najważniejsze, zawsze są dla dzieci źródłem radości i spontanicznej zabawy.

Ostatnia grupa celów, sformułowanych przez K.J. Szmidta, to te dotyczące sfery działania. Wśród nich autor wymienia m.in.: rozwijanie samodzielności i wytrwałości w procesie odkrywania i rozwiązywania problemów; rozwijanie zdolności manipulacyjnych i konstrukcyjnych; doskonalenie sprawności językowych i umiejętności wypowiedzenia się w opisie i opowiadaniu; doskonalenie umiejętności integrowania różnych sprawności (umysłowych, emocjonalnych, praktycznych) w rozwiązywaniu problemów dywergencyjnych²⁸. Dążąc do ich realizacji w edukacji przedszkolnej, można wykorzystywać wszystkie wymienione wcześniej metody, techniki i zabawy. By ich stosowanie przyniosło jednak oczekiwane rezultaty, sam nauczyciel musi swoją postawą i osobowością inspirować dzieci do ujawniania potencjalnych zdolności twórczych. Powinien dążyć do usuwania barier i przeszkód hamujących twórczą aktywność, rozwijając u swoich wychowanków wiedzę i umiejętności, niezbędne w twórczym tworzeniu. Ma *pomagać w tworzeniu*, czyli budzić, ożywiać, wspierać i stwarzać warunki pomyślnego rozwoju kreatywności²⁹.

„Twórczość — będąca najwyższą formą praktyki — jest równocześnie najlepszym i niekiedy jedynym sposobem zaspokajania coraz to nowych potrzeb człowieka oraz optymalnym czynnikiem rozwoju jego osobowości”³⁰. To w okresie wczesnego dzieciństwa tworzą się mechanizmy psychiczne, mające decydujące znaczenie dla ukształtowania się osobowości człowieka dorosłego³¹. Dzieci od najwcześniejszych lat swego życia są aktywne, zdobywają wiedzę o ludziach, świecie, tworzą swój własny jego obraz. By je w tym wspierać warto dążyć do rozwijania ich ciekawości poznawczej, wyobraźni, kreatywności, myślenia dywergencyjnego, wdrażać do chętnego i odważnego rozwiązywania problemów, stymulować do podejmowania aktywności twórczej w mowie i działaniu.

²⁸ *Dydaktyka twórczości...*, s. 85.

²⁹ Tamże, s. 88.

³⁰ J. Kujawiński, *Teoretyczne podstawy rozwijania twórczej aktywności uczniów klas początkowych*, [w:] *Twórcza aktywność uczniów klas początkowych*, red. M. Jakowicka, J. Kujawiński, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Zielona Góra 1989, s. 64.

³¹ A. Dąbek, *Psychologiczne podstawy...*, s. 62.

Barbara Kurowska

STIMULATING CREATIVITY IN PRE-SCHOOL CHILDREN

Summary

Nowadays, more and more evident becomes the need for shaping the creativeness, as well as for developing a creative attitude, openness and thinking and unconventional solving of problems among children. Such a *modus operandi* is natural for pre-school children; it is important that the teacher should be able to develop and consolidate it so that the pupil may show invention, feel a need of independent and creative action on further stages of their education.

Pre-school age, being a period of intensive development of children's imagination and creative plays and games, is a perfect moment to take action to stimulate creativity. Between two and three years of age a child manifests the first signs of independence. This is the period of dynamic cognitive development and the development of language; there are first signs of a child's predispositions. Creative talents are manifested in a child's plays and fantasies. Between one and four years of age a child's creativity is described as the expression of will. Children at this age should be offered plays and games which allow them to role-play, arrange pretend situations, use various objects unconventionally, convey emotions through gestures, words, facial expressions, and solve open-ended tasks. Between five and seven years of age a child gains "I know" and "I can" competence, and shows initiative in searching for unique solutions. In this period development of their imagination is crucial for their creativity.

Pre-school children's creative activity is manifested in their aptitude for learning, rich imagination, ability to personify, childish sense of humour, sensitive reactions to different events and fairy-tales, asking frequent questions, the answers to which build their knowledge about the world. Creative potential is also manifested in a multitude of ideas, changing the meaning of objects, going beyond the surrounding reality in speech and activity.

Shaping and developing a creative attitude in pre-school children, with their creative activity participation, is only possible in certain circumstances, in a development-friendly environment, with the use of proper educational rules, methods and means. It is important to inspire children's activity, and to motivate systematically, not only occasionally, to take creative activity. It is vital to offer plays and games which trigger musical, artistic and verbal creative activity, develop creative thinking and creative problem solving.